

Лариса Ткачук,
*к.пед.н., доцент Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини, Україна*

Я.А.КОМЕНСЬКИЙ ПРО УСПІХ У НАВЧАННІ

Постановка проблеми. Успіх в освітньому процесі є могутньою рушійною силою розвитку і реалізації потенційних можливостей особистості взагалі, а учня особливо – цей висновок визнається сьогодні як одна з педагогічних аксіом [1].

До поняття «ситуація успіху» педагоги прийшли не одразу: його появі у мовному обігу й освітній практиці передував тривалий процес еволюції системи педагогічних впливів, спрямованих на формування в учнів позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Педагогічній теорії і практиці потрібно було пройти нелегкий і суперечливий шлях від прямого і жорсткого спонукання дітей до навчальної праці і виконання виховних вимог наставників до застосування гуманних і педагогічно доцільних методів стимулювання діяльності; від закріплення в свідомості дитини страху жорстокого покарання за можливу невдачу до вироблення в неї стійкого прагнення до успіху, що породжується досягненням бажаної мети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Аналіз сучасних наукових публікацій свідчить про багатоаспектне вивчення спадщини Я.А.Коменського (О. Джуринський, І. Зайченко, В. Кемінь, М. Левківський, В. Лучкевич, Є. Мединський, Р. Мних, О. Піскунов, М. Ярмаченко та ін.), проте сукупність його поглядів на успіх у навчанні школярів ще не була предметом спеціального дослідження і потребує додаткового аналізу.

Формування мети статті. Метою статті є з'ясування провідних положень дидактичної системи Я.А.Коменського стосовно успіху у навчанні школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ян Амос Коменський (1592-1670) всі питання, які висвітлив у своїй дидактиці, зосередив навколо задачі побудови всього процесу навчання на тій основі, щоб воно йшло успішно, легко, найкоротшим шляхом (швидко) й ґрунтовно. Його праці, починаючи з «Великої дидактики» (особливо глави XVI-XIX, що становлять «серце»

дидактики Коменського) й завершуючи творами «Вихід з лабіринту», «Розмірковування про користь точного найменування речей» присвячені цій проблемі.

Визначивши основою дидактики «дослідження і відкриття методу, за якого учителі менше б учили, учні ж більше учились; у школах було б менше шуму, одуру, марної праці, а більше дозвілля, радостей і ґрунтовного успіху ...» [2, 42], він вважав, що в школі не повинно бути місця насильству, ломці природи дитини, пригнобленню її самобутності і оригінальності. Він бачив причини антигуманного виховання в тому, що «... учитель бере учня таким, яким його знаходить, і відразу ж починає обробляти його, ... пристосовує до своїх зразків і сподівається, що той стане блищати, як відполірований» [2, 99-100].

Школа всіма засобами, на думку Я.А.Коменського, повинна збуджувати у дітей прагнення до знань і навчання, тому «метод навчання повинен зменшувати трудність вчення з тим, щоб воно не викликало в учнях незадоволення і не відвертало їх від подальших занять» [2, 125]. Він наголошував, що успіхи в навчанні учнів залежать насамперед від учителя. Учитель не може бути добрим педагогом, якщо він не буде ставитися до учнів, як рідний батько до своїх дітей.

Підкреслюючи, що треба вміло залучати всіх учнів до навчальної роботи, він писав: «... музикант не б'є кулаком або палицею по струнах або не вдаряє інструмент об стіну, коли струни ліри, цитри або арфи дають дисонанси, а терпляче настроює їх, прикладаючи все своє мистецтво доти, поки не приведе струни до гармонії. Так само повинні ми пристосовуватися до властивостей ума, приводячи уми до гармонії і любові до наук, коли ми не хочемо з лінивих зробити упертих, а з в'ялих – зовсім дурнів» [2, 199-200].

Коменський дуже близько підходить до розуміння стимуляції навчальної діяльності: «Яке б заняття не починати, треба насамперед збудити в учнів серйозну любов до нього, довівши перевагу цього предмета, його користь, приємність і що тільки можливо» [2, 135]. Він відзначає також значення заохочення для створення інтересу до навчання: «Може бути й так, що коли *чого-небудь не знає один і другий учень, треба звертатися з запитанням до всіх і тоді того, хто відповів першим або краще за всіх, треба похвалити перед усіма, щоб приклад викликав наслідування. ... Такий прийом дасть величезну користь для досягнення найшвидшого успіху*» [2, 148].

«Коли учителі будуть привітні і ласкаві, не будуть відштовхувати від себе дітей своїм суворим поведженням, а будуть приваблювати їх своєю прихильністю, манірами і словами; коли учителі рекомендують науки, до яких вони приступають, з погляду їх досконалості, привабливості і легкості; коли більш старанних учнів будуть час від часу хвалити; ... коли вчителі будуть ставитись до учнів з любов'ю, тоді вони легко завоюють їх серце так, що дітям буде приємніше бути в школі, ніж вдома», – приходиться до такого висновку видатний слов'янський педагог [2, 125-126].

Педагог-гуманіст щиро прагнув перетворити школи на «Майстерні гуманності», в яких навчальна праця не стомлює і не обтяжує, а м'яко вправляє розум і тіло. У такій школі освіта повинна даватися легко, ніби сама собою, без побоїв і суровості, чи будь-якого примусу. Він звертав увагу вчителів і батьків на подолання труднощів, зумовлених навчальною працею: «...варто якимось чином підсолодити ці перші гіркі коріння освіти, щоб діти не відчували труднощів, а це можна зробити, лише надавши досить тяжкій цій роботі форму гри» [2,131].

Коменський вважав, що розум людини спроможний охопити все, що завгодно. Тільки для цього потрібно дотримуватися в навчанні послідовного і поступового просування вперед, слідуючи безсмертним та універсальним дидактичним правилам: «від близького до далекого», «від цілого до окремого», «від знайомого до незнайомого» для того, щоб учні засвоювали систему знань, а не уривчасті відомості.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, дидактична система Я.А.Коменського містить цілком визначені рекомендації щодо створення ситуацій успіху учням, що створює вагоме наукове підґрунтя для вирішення цієї проблеми на сучасному етапі модернізації освітньої галузі в Україні.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження полягають, на нашу думку, у висвітленні підходів інших науковців до забезпечення успіху у навчанні школярів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання / Педагогіка і психологія. – 2004. – № 4. – С. 5 – 15.
2. Коменський Я. А. Велика дидактика // Вибрані педагогічні твори / Під ред. А.А.Красновського. Т.1. – К.: Радянська школа, 1940. – 245 с.